

Keski-Pohjanmaan

kalastus- ja erämatkailun

**kehittämissuunnitelma
2026–2035**

**Euroopan unionin
rahoittama**

KESKI-POHJANMAAN LIITTO
MELLERSTA ÖSTERBOTTENS FÖRBUND

KAUSTISEN
seutukunta

KANNUS
JUURET ELÄMÄLLE

**Kokkola
Karleby**

Perho

Kehittämissuunnitelman tausta (1/2)

Kehittämistyö valtakunnallisesti

Kalastusmatkailua kehitetään valtakunnallisesti maa- ja metsätalousministeriön *Kalastusmatkailun kehittämissuunnitelman 2024—2034* mukaisesti.

Kehittämissuunnitelman vision mukaan Suomessa on vuonna 2034 monipuoliset, vastuulliset ja Euroopan laadukkaimmat kalastuspalvelut. Suomessa on vahva potentiaali vesistöissä ja kalakannoissa, mutta kansainvälinen imago on edelleen heikko ja palvelutarjonta ei kaikilta osin vastaa kysyntää.

Kehittämissuunnitelma kokoaa toimenpiteet palvelujen ja liiketoiminnan, myynnin ja markkinoinnin sekä toimintaympäristön kehittämiseen. Keskeisiä painotuksia ovat asiakasryhmille sopivat, laadukkaat ja helposti ostettavat tuotteet, osaava ja verkostoitunut yritystoiminta, pitkäjänteinen markkinointi sekä kestävyys, mukaan lukien kalakantojen hoito ja lupien kehittäminen osana toimintaedellytyksiä.

Kehittämistyö Keski-Pohjanmaalla

Keski-Pohjanmaalla on vesistöjen ja luonnon tuottama merkittävä potentiaali kalastusmatkailun kehittämiseksi osana laajempaa luonto-, erä- ja elämysmatkailua, jossa voidaan hyödyntää myös maakunnan kulttuuriin liittyviä matkailupalveluja.

Tällä hetkellä keskipohjalaiset kalastuspalvelut ja infrastruktuuri ovat kuitenkin matkailuliiketoiminnan näkökulmasta vielä heikosti tunnistettuja, tunnettuja ja hyödynnettyjä.

Kehittämistyö vaatii suunnitelmallista ja pitkäjänteistä kalastus- ja erämatkailun kehittämistoimintaa.

Kehittämissuunnitelman tausta (2/2)

Hankkeen tausta

Keski-Pohjanmaan kalastus- ja erämatkailun kehittämissuunnitelma on laadittu osana *Kalastus- ja erämatkailun kehittäminen Keski-Pohjanmaalla* -hanketta ja se perustuu hankkeessa tehtyyn kartoitustyöhön.

Hankkeen tavoitteet:

1. Kalastus- ja erämatkailun **tilannekuva, mahdollisuudet ja kehittämistarpeet** Keski-Pohjanmaalla
2. Kalastus- ja erämatkailun maakunnallinen **kehittämissuunnitelma**
3. Kalastus- ja erämatkailun kasvupotentiaalin hyödyntämiseen liittyvien **valmiuksien parantuminen ja liiketoiminnan vahvistuminen**

Hanke koostui yhdeksästä työpaketista. Työpakettien 1—5 ja 7 tulosten perusteella laadittiin kalastus- ja erämatkailun maakunnallinen visio ja kehittämissuunnitelma Keski-Pohjanmaalle.

Kalastus- ja erämatkailun kehittäminen Keski-Pohjanmaalla on ryhmähanke, jossa Kaustisen seutukunta on päätoteuttaja ja Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä osatoteuttaja. Hanke on saanut rahoitusta Keski-Pohjanmaan liitolta Oikeudenmukaisen siirtymän rahastosta (JTF) sekä Keski-Pohjanmaan kunnilta.

Kehittämissuunnitelma

Kehittämissuunnitelma kiteyttää maakunnallisen **kehittämisvision**, joka luo perustan pidemmän aikavälin kehittämiselle sekä tukee ja täydentää Keski-Pohjanmaan matkailun kehittämisen strategiaa.

Kehittämissuunnitelma sisältää neljä **kehittämisteemaa**:

- 1) infrastruktuurin kehittäminen,
- 2) matkailupalveluiden kehittäminen,
- 3) yhteistyöverkoston kehittäminen
- 4) luontoresurssin kestävä kehittäminen.

Kukin kehittämisteema sisältää 4—5 **toimenpidekoria**, jotka tarkentavat sitä, mitä kehittämisteeman sisällä tavoitellaan. Osana suunnitelmaa on laadittu toimenpidekoreista jatkojalostettuja **hankeaihioita**, jotka löytyvät kehittämissuunnitelman liitteestä.

VISIO

**Keski-Pohjanmaa —
kestävän kalastusmatkailun alue,
jossa elinvoimaiset
vesistöt ja paikallinen yrittäjyys
luovat aitoja elämyksiä.**

Keski-Pohjanmaa — kestävän kalastusmatkailun alue, jossa elinvoimaiset vesistöt ja paikallinen yrittäjyys luovat aitoja elämyksiä.

Keski-Pohjanmaa on kestävä ja vetovoimainen kalastusmatkailu-alue, jossa elinvoimaiset kalakannat, vastuullinen kalastuksen ohjaus ja laadukkaat palvelut muodostavat matkailun perustan.

Alue tarjoaa kalastusmatkailijalle helposti saavutettavia, turvallisia ja myyntikelpoisia kokonaisuuksia, joissa omatoiminen kalastus, opastetut elämykset ja paikallinen yrittäjyys toimivat saumattomasti yhteen.

Kalastusmatkailu vahvistaa Keski-Pohjanmaan elinvoimaa ympärivuotisesti ja toimii esimerkkinä siitä, miten luonnon kantokyky, paikallinen hyväksyttävyys ja taloudellinen kasvu yhdistetään pitkäjänteisesti.

Kalastus- ja erämatkailun aluetaloudelliset vaikutukset ovat kaksinkertaistuneet ja yritysten määrä on noussut 50 % vuodesta 2026.

MISSIO

Kehitämme Keski-Pohjanmaan kalastusmatkailua vastuullisesti vahvistamalla vesistöjen tilaa, poistamalla kasvun esteitä ja rakentamalla toimivia palvelu- ja yhteistyömalleja yhdessä yrittäjien, vedenomistajien ja yhteisöjen kanssa.

Mahdollistamme kalastusmatkailun kasvun, joka perustuu luonnon kantokykyyn, paikalliseen osaamiseen ja digitaalisesti saavutettaviin, myyntikelpoisiin matkailutuotteisiin.

Keski-Pohjanmaan kalastus- ja erämatkailun kehittäminen

KEHITTÄMISTEEMAT

Infrastruktuurin kehittäminen **1**

TOIMENPIDEKORIT

- Kehittämiskohteiden valinta ja priorisointi
- Kävijän peruspolun kunnostaminen
- Veneille laskupaikat
- Rantakalastuksen heittopaikat
- Digitaalinen saavutettavuus ja omatoimimatkailun tukirakenteet

Matkailupalveluiden kehittäminen **2**

TOIMENPIDEKORIT

- palvelutarjonnan kirkastaminen
- Kohderyhmätuntemuksen kehittäminen
- Majoitus- ja vuokrauspalveluiden kehittäminen
- Tuotteistaminen ja yhteismarkkinointi
- Yritysten osaaminen vahvistaminen

Yhteistyöverkoston kehittäminen **3**

TOIMENPIDEKORIT

- Maakunnallinen suunta ja yhteinen tavoitetilä
- Palveluekosysteemin ja verkoston rakentaminen
- Perustetaan kaksi työryhmää kehittämisen etenemisen varmistamiseksi
- Toimijaroolien selkeyttäminen
- Jatkuvuuden varmistaminen

Luontoresurssin kestävä kehittäminen **4**

TOIMENPIDEKORIT

- Luontopääoman turvaaminen
- Kohdennettu kehittäminen
- Kalastuksen ohjaus ja säätely
- Yhteistyö ja hyväksyttävyyys

Kehittämisteema 1

Infrastruktuurin kehittäminen

TOIMENPIDEKORIT

Kehittämiskohteiden valinta ja priorisointi. Kohdennetaan kalastusmatkailun kehittäminen ensisijaisesti kohteisiin, joissa on jo valmiiksi hyvä saavutettavuus ja selkeät kulkuväylät (matalan kynnyksen kohteet). Esimerkki helposti kehitettävästä kohteesta on Alavetelin uimarannan alue. Isoja investointeja vaativia kohteita kehitetään harkiten ja käytettävissä olevien resurssien puitteissa.

Kävijän peruspolun kunnostaminen. Kehitetään kalastus- ja eräkohteita parantamalla opastusta ja pysäköintiä sekä vahvistamalla reitistöä ja perusrakenteita (polut/pitkospuut, nuotio- ja taukopaikat, käymälät). Järvikohteissa varmistetaan kalastusmahdollisuus myös ilman omaa venettä kehittämällä vuokraveneiden saatavuutta. (ks. liitteen hankeaihiot 1 ja 2)

Veneille laskupaikat. Kehitetään kalastuskohteinen saavutettavuutta rakentamalla veneenlaskupaikkoja (2—5 kpl) jokien varsille ja valittuihin eräkohteisiin. Työ tehdään yhteistyössä kuntien ja maanomistajien kanssa.

Rantakalastuksen heittopaikat. Parannetaan rantakalastuksen edellytyksiä rakentamalla heittolaitureita ja merkitsemällä toimivat heittopisteet. Hyödynnetään siirrettäviä laituriratkaisuja. Esimerkiksi Halsuanjärven ja Halsuanjoen alueella on merkittävä potentiaali kalastusmatkailun ja rantakalastuskohteiden kehittämiseen. (ks. liitteen hankeaihiot 3)

Digitaalinen saavutettavuus ja omatoimimatkailun tukirakenteet. Yhtenäistetään kartta- ja aluetiedot sekä lupamyyntipaikkatiedot niin, että kohteet ja käytännöt löytyvät yhdestä selkeästä kokonaisuudesta. (ks. liitteen hankeaihiot 1, 2 ja 5)

Kehittämisteema 2

Matkailupalveluiden kehittäminen

TOIMENPIDEKORIT

Palvelutarjonnan kirkastaminen. Kootaan ja kuvataan eri kohteiden palvelutarjonta (majoitus, ravintolat, elämykset, kalastusluvut) kohdekategorioittain (esim. Perhonjoki, Lestijoki, järvet, meri).

Kohderyhmätuntemuksen kehittäminen. Luokitellaan kohteet helppokulkuisuuden mukaan ja kohdennetaan viestintä kahdelle pääryhmälle: A) matalan kynnyksen kohteet spontaaneille kalastajille (esim. perheille) ja B) erikoiskohteet kokeneille ja omatoimisille kalastusmatkailijoille.

Majoitus- ja vuokrauspalveluiden kehittäminen. Rohkaistaan yrittäjiä huomioimaan kalastus- ja erämatkailijoiden tarpeet paremmin palveluissa ja markkinoinnissa (esim. kuivaus- ja säilytystilat, pysäköinti/trailerit, sijainti lähellä kohteita, saaliin käsittely ja kylmäketju sekä vene- ja välinevuokraus).

Tuotteistaminen ja yhteismarkkinointi. Tuotteistetaan kalastus- ja erämatkailupalveluja matkapaketeiksi ja edistetään Keski-Pohjanmaan tunnettavuutta sekä kotimaisilla että valituilla kansainvälisillä markkinoilla. Parannetaan palveluiden löydettävyyttä ja ostettavuutta.

(ks. liitteen hankeaihiot 4 ja 6)

Yritysten osaaminen vahvistaminen. Lisätään ymmärrystä kalastus- ja erämatkailun yritystoiminnan erityispiirteistä sekä vahvistetaan yrittäjien myynti- ja markkinointiosaamista. Hyödynnetään yhteiskehittämistä ja yrityshautomoa palvelujen kehittämisen ja tuotteistamisen tukena.

Kehittämisteema 3

Yhteistyöverkoston kehittäminen

TOIMENPIDEKORIT

Maakunnallinen suunta ja yhteinen tavoitetilä. Varmistetaan, että toimijat jakavat saman tavoitetilan ja yhteisen näkemyksen kriittisimmistä kalastus- ja erämatkailun toimenpiteistä osana laajempaa Keski-Pohjanmaan matkailun kehittämistä.

Palveluekosysteemin ja verkoston rakentaminen. Rakennetaan Keski-Pohjanmaan kalastus- ja erämatkailun palveluekosysteemiä ja verkostoa. (ks. liitteen hankeaihio 6)

Perustetaan kaksi työryhmää kehittämisen etenemisen varmistamiseksi. A) perusinfraan kehittämisen ja ylläpidon työryhmä sekä B) ekologisen resurssin kehittämisen substanssityöryhmä.

Toimijaroolien selkeyttäminen. Sovitaan vastuut ja roolit kuntien, kehittämisyritysten, yritysten, maanomistajien ja kalatalousalueen kesken.

Jatkuvuuden varmistaminen. Kootaan ja aktivoidaan yhteistyöverkostoa ja hyödynnetään olemassa olevia foorumeita. Varmistetaan kehittämisen jatkuvuus, jotta työ ei katkea ja tulokset ehtivät näkyä.

Kehittämisteema 4

Luontoresurssin kestävä kehittäminen

TOIMENPIDEKORIT

Luontopääoman turvaaminen. Kalastusmatkailu perustuu elävään ja haavoittuvaan luonnonvaraan, jonka käyttöä on hallittava aktiivisesti. Kalakantojen tila, uusiutuminen ja kalastuspaine huomioidaan kehittämisessä pitkäjänteisesti, ei lyhyen aikavälin saalistavoitteiden kautta

Kohdennettu kehittäminen. Kaikki vesistöt eivät sovellu samanlaiseen matkailukäyttöön. Kehittämisessä tunnistetaan kalastusmuoto- ja kohdekalakohtaiset erot ja ohjataan käyttöä siten, että palvelutarjonta, infrastruktuuri ja markkinointi vastaavat luonnon kantokykyä. (ks. liitteen hankeaihio 7)

Kalastuksen ohjaus ja säätely. Keskeiset kalastusmatkailuvedet määritellään erityisiksi kehityskohteiksi, joissa kalastusta ohjataan kalastuslain mahdollistamilla säätelytyökaluilla. Tavoitteena on kalakantojen laadullinen kehittäminen ja matkailullisesti kiinnostavampi kalaston rakenne.

Yhteistyö ja hyväksyttävyyys. Kestävä kalastusmatkailu edellyttää tiivistä yhteistyötä vedenomistajien, viranomaisten, yrittäjien ja paikallisten yhteisöjen välillä. Kehittämistyössä painotetaan vuorovaikutusta ja asennemuutosta pois yksinomaisesta saaliskeskeisyydestä.

Seuranta ja toimeenpano

Kalastus- ja erämatkailun kehittämissuunnitelman toimeenpano ja seuranta perustuu vaiheittaiseen etenemiseen ja selkeään työnjakoon.

Kehittämissuunnitelman seuranta tehdään säännöllisesti kokoamalla tilannekuvaa siitä, miten toimenpiteet etenevät teemoittain ja kohteittain. Seurannassa tarkastellaan erityisesti:

- **Toteutuneet infra- ja saavutettavuustoimet**
- **Palveluiden tuotteistamisen ja tunnettuuden edistyminen**
- **Verkoston toimivuus ja yhteistyön jatkuvuus**
- **Luontoresurssin kestävä kehittäminen**

Seurannan perusteella päivitetään tarvittaessa kehittämistoimenpiteiden sisältöä ja sovitaan seuraavat toteutusvaiheet, jotta kehittäminen etenee suunnitelmallisesti.

Työssä hyödynnetään jatkossakin hankerahoitusta mahdollisuuksien mukaan.

TOIMIJAROOTIT

- **Keski-Pohjanmaan liitto** tukee kokonaisuuden yhteensovittamista osana maakunnan matkailun kehittämistä ja edistää kehittämistyön pitkäjänteisyyttä.
- **Kunnat** vastaavat perusinfra kehittämisestä ja ylläpidosta sekä kohteiden saavutettavuuden parantamisesta.
- **Kehittämissyhtiöt** tukevat koordinaointia, verkoston rakentamista ja hankekokonaisuuksien valmistelua.
- **Yritykset** kehittävät palveluja, tuotteistavat ja toteuttavat myyntiä ja markkinointia.
- **Maanomistajat ja kalavesien omistajat** mahdollistavat toimenpiteet alueillaan ja osallistuvat erityisesti kohteiden käytön pelisääntöihin ja resurssin kestäväan hyödyntämiseen liittyviin ratkaisuihin.
- **Kalatalousalue** toimii keskeisenä yhteistyö- ja valmistelufoorumina kalastukseen ja lupakäytäntöihin liittyvissä kokonaisuuksissa.

Liite: Hankeaihiot

Osana kalastus- ja erämatkailun kehittämissuunnitelmaa on laadittu toimenpidekoreista jatkojalostettuja hankeaihioita.

Hankeaihio 1

Vuokraveneet ja ”omatoimisen kalastusmatkailijan perusinfrastruktuuri” -hanke

Miksi: Raporteissa vuokraveneiden puute ja mökkiveneiden heikko kalastuskelpoisuus nousee suurimmaksi esteeksi järvi- ja merialueiden hyödyntämiselle sekä kansainväliselle myynnille.

Tavoite: Rakentaa maakuntaan toimiva vuokravene-ekosysteemi (kalastukseen soveltuvat veneet + turvallisuus + varaus/maksu + huolto + käyttöohjeet).

Keskeiset tunnistetut toimenpiteet:

- Tarvekartoitus + business case (kysyntä, sesongit, kohteet, riskit)
- Pilottikalustot 2–4 solmupisteeseen (esim. Kokkola saaristo + järvikohteet)
- Yrittäjä-/yhteisömallit (yrittäjävetoinen, osuuskunta, yhdistelmä)
- ”Paketti” omatoimiselle matkailijalle:
vene + luvat + reitit + turvallisuusinfo + pelastautuminen

Tuotokset: Toimintamalli, investointisuunnitelma, pilotit, ohjeistus, kumppanuudet.

Hankeaihio 2

Kalastus- ja eräkohteiden ”tukikohdat” ja palveluvarustelun nostaminen -hanke

Miksi: Saniteetti, säänsuojat, kuivausratkaisut, kokoontumistilat ja kohteiden lähellä oleva majoitus kapasiteettina/laatuna rajoittavat erityisesti kevät- ja loppusyksykauden matkailua (ja talvikäyttöä erämatkailussa).

Tavoite: Ympärivuotisuutta tukevat pienet mutta vaikuttavat infra- ja varusteluparannukset kalastus- ja eräkohteiden äärellä.

Keskeiset tunnistetut toimenpiteet:

- Yritysten infra- ja tilatarpeiden kartoitus (raporteissa ehdotettu jatkotoimi)
- ”Tukikohtakonseptit” 3–5 kohteeseen:
wc/saniteetti, kuivaus, tulipaikka/suoja, varustehuolto, ryhmien kokoontumistila
- Mallinnus: miten infra palvelee sekä matkailijoita että asukkaiden virkistystä

Tuotokset: Kohdekohtaiset toteutussuunnitelmat, kustannusarviot, lupapolut, rahoituspolut, pilotit.

Hankeaihio 3

Esteetön kalastuslaituri Kokkolaan Meripuistoon

Miksi: Lisätään lähikalastusmahdollisuuksia Kokkolan alueelle, huomioiden esteettömyys ja matkailijoiden spontaani kiinnostus kalastuksen kokeilemiseen puistomaisessa urbaanissa ympäristössä.

Tavoite: Saavutettavien, turvallisten ja esteettömien kalastusmahdollisuuksien rakentaminen kalastuslaitureiden avulla. Samalla huomioidaan kalastuksellinen mielekkyys, jotta kalastusmahdollisuudet ovat tosiasiallisia. Sijoituskohdaksi määritty näitä asiat huomioiden Suntain suu, ja sen lännen puoleinen ranta, sillä kohta on riittävän syvä ja siihen kerääntyy toisinaan parveutuvaa kalaa.

Keskeiset tunnistetut toimenpiteet:

- Kokkolan meripuiston suunnitellaan ja toteutetaan esteetön kalastuskohde laitureineen. Varmistetaan laitureiden sijoittelulla, että kalastus sujuu turvallisesti (huomioidaan kalastajat ja muut puistossa kävijät)
- Selvitetään mahdollisuudet kalastusvälineiden lyhytaikaiseen vuokraamiseen

Tuotokset: Esteetön ja mielekäs kalastuskohde osana meripuiston kokonaisuutta, kalastusvälineiden vuokraustoiminta

Hankeaihio 4

Kansainvälistymisen edellytykset: omatoimisuus, laatu ja palvelulupaus

Miksi: Raporteissa ulkomaiset matkailijat voivat ostaa 1–2 opastettua päivää, mutta muuten omatoimisuus ei toimi (veneet, info, palveluvarustelu). Veneiden puute on este markkinoinnissa ja myynissä.

Tavoite: Rakentaa ”International-ready” -konsepti: mitä pitää olla kunnossa, että kansainvälisiä asiakkaita voidaan palvella.

Keskeiset tunnistetut toimenpiteet:

- Palvelulupaus ja laatukriteerit (veneet, turvallisuus, kieli, varusteet, ohjeistus)
- 1–2 kohteen ”kansainvälinen pilotti” (esim. meritaimen/saari + järvikohde)
- Yhteistyö matkanjärjestäjien ja alueellisen tuoteportfolion kanssa

Tuotokset: Konseptikuvaus, laatukriteerit, pilottipaketit, myyntimateriaali, kumppanuudet.

Hankeaihio 5

Digitaalinen saavutettavuus 2.0:

DataHub + Lipas + ”kalastuslupa- ja kohdetieto” yhteen

Miksi: Hankkeessa tunnistettiin toimiva digitaalinen alusta, jonka avulla kalastus- ja erämatkailuun liittyvä tieto voidaan koota yhteen ja Lipas-paikkatieto nähdään keskeisenä

Tavoite: Nostaa digitaalinen kokonaisuus seuraavalle tasolle: löydettävyys → varattavuus → ostettavuus.

Keskeiset tunnistetut toimenpiteet:

- Kohde- ja lupatiedon yhtenäistäminen + ylläpitomalli (yhteistyö vedenomistajien kanssa)
- DataHub-sisältöjen laajentaminen (palvelut, tuotteet, tapahtumat) + koulutukset
- Kevyt ”kauppapaikka-/varauspolku” pilotiksi (ei välttämättä täysiverinen marketplace aluksi)

Tuotokset: Ylläpitoprosessi, laajennettu sisältöpankki, varaus/ostopolun pilotti, mittaristo (liikenne, konversio).

Hankeaihio 6

Tuoteportfolio ja myyntikanavat: kalastus- ja erämatkailun tuotteistamisen kiihdyttämö

Miksi: Raporteissa tuotteistaminen nähdään monien yritysten pullonkaulana; työpajamalli ja tuoteportfolio todettiin tehokkaaksi ja suoraan myyntiä edistäväksi.

Tavoite: Vakiinnuttaa ja skaalata yrityshautomo/työpajamalli maakunnalliseksi ”kiihdyttämöksi”, jossa syntyy myyntikelpoisia, yhdenmukaisia tuotteita (myös matkanjärjestäjille).

Keskeiset tunnistetut toimenpiteet:

- 2–3 ohjelmakierrosta (eri segmenteille: yritysryhmät, kotimaan matkailijat, kansainväliset kalastusmatkailijat)
- Yhteiset laatukriteerit ja hinnoittelumallit (sis. veneet/luvat/logistiikka)
- Matkanjärjestäjäyhteistyö ja ”tuotepäivät” (B2B)

Tuotokset: Tuotekatalogi/portfolio, myyntikelpoiset tuotekortit, sopimusmallit, pilotit ja ensimmäiset myyntikeissit.

Hankeaihio 7

Lestijoki–meritaimen: vesistöjen tilan parantamisen ja kestävän kalastuksen toimenpideohjelma

Miksi: Raporteissa Lestijoen tilanne kuvataan huolestuttavaksi ja todetaan, ettei toimiin tulisi viivytellä; meritaimenen heikko tila liittyy useisiin tekijöihin (kalastuskuolleisuus, vaellusesteet, kutualueiden laatu/pinta-ala, vesi).

Tavoite: Käynnistää konkreettinen, monitoimijainen ohjelma, joka yhdistää kunnostustoimet, kalastuksen säätelyn/ohjauksen, seurannan ja hyväksyttävyyden rakentamisen.

Keskeiset tunnistetut toimenpiteet:

- Yhteinen tilannekuva + priorisoidut toimet (vaellusesteet, kutualueet, virtaamat/vedenlaatu)
- Kalastuksen ohjaamisen ja säätelyn ”pilotit” yhdessä vedenomistajien ja yrittäjien kanssa
- Viestintä ja osallistaminen (raporteissa korostettu)

Tuotokset: Toimenpideohjelma, hankekokonaisuus (useampi osahanke), rahoitussuunnitelma, seurantamittarit.